

PUHEENVUORO
Jorma Niemelä
30.11.2004

Lahden korkeakoulupäivän iltavastaanotto
Rehtori Jorma Niemelä, Diakonia-ammattikorkeakoulu

Ammattikorkeakoulujen tervehdys

Arvoisat korkeakoulupäivän osanottajat!

Tämän vuoden aikana on julkaistu poikkeuksellisen paljon asiakirjoja, jotka etsivät suuntaa Suomen kilpailukyvyllle, menestykselle ja hyvinvoinnille. Jokainen niistä asemoi myös yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen tehtäviä – eritoten tietysti selvitysmies Jorma Rantasen yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen tutkimuksen rakennetta koskenut katsaus.

Jos aiomme pitää yllä nykyisenkaltaista elintasoja ja hyvinvointivaltiota, meidän on pärjättävä globalisaation asettamien uusien ehtojen kanssa. Siksi on oikein kiinnittää huomiota taloudelliseen kilpailukykyyn, teknologiseen kehitykseen, innovaatioihin, tuottavuuteen, yrittäjyyteen ja investointeihin. Minusta yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen tulisi nyt yhdessä kiinnittää huomiota – ei vain siihen, mitä mietinnöissä sanotaan vaan – siihen, mitä niissä ei sanota tai mikä on jäänyt aivan liian vähälle huomiolle.

Runsas vuosi sitten Helsingin yliopiston rehtori Ilkka Niiniluoto, tämänkin tilaisuuden eräs puhujista, puhui yliopistonsa avajaisissa, että ”on aihetta uskoa, että Suomessa vallitsee ainakin periaatteen tasolla laaja yksimielisyys siitä, että korkean sivistyksen ylläpitäminen on yhä keskeinen kansallinen päämäärä”. Se oli upea puheenvuoro. Kovin kauaa eikä kauas tuo ääni ei kuitenkaan kantanut yhteiskunnassamme – tai sitten sivistys ymmärretään vain kovin kapeana teknis-taloudellisena manageeramisena.

Anne Brunilan johtama globalisaatiotyöryhmä edellyttää kappaleessa ”Nuorisoasteen koulutuksen terävöittäminen”, että työmarkkinoille siirtyvät nuoret tarvitseva ”elinikäisen oppimisen valmiuksia, laajaa yleissivistystä, kielitaitoa, sosiaalisia taitoja ja valmiuksia oman työn kehittämiseen”. Nämä valmiudet on työryhmän mielestä saavutettava jo ammatillisessa perus- tai lukioasteen koulutuksessa.

Jorma Rantanen tarkastelee sivistystehtävää oikeastaan vain niissä kohdin, joissa hän viittaa lainsäädännössä yliopistoille annettuun tehtävään. Yliopistojen tehtävänä on lain mukaan ”edistää vapaata tutkimusta sekä tieteellistä ja taiteellista sivistystä, antaa tutkimukseen perustuvaa ylintä opetusta sekä kasvattaa opiskelijoita palvelemaan isänmaata ja ihmiskuntaa”. Ammattikorkeakoulujen tehtävämääritys on paljon praktisempi. Ainoa sivistystehtävään liittyvä toimeksianto ammattikorkeakoululaissa on ”tukea yksilön ammatillista kasvua”.

Yllättävää kyllä, Elinkeinoelämän valtuuskunnan Tiekartta tulevaisuuteen pohtii edes jossain määrin sivistystä. ”Elämällä on syvempiäkin tarkoituksia kuin vauraus ja työ - esimerkiksi oppiminen, sivistys ja kulttuuri - mutta näitä vähempiäkään ei sovi sivuuttaa”, Tapani Ruokanen, pappismies, pohtii. Hänen mukaansa ”Suomen vahva sivistyspohja on turvattava”, mutta jatkaa

PUHEENVUORO
Jorma Niemelä
30.11.2004

suoraan sillä, että ”lahjakkaiden erityistarpeet on otettava huomioon muillakin aloilla kuin musiikissa ja urheilussa”.

Lahjakkaiden sivistystä tarvitaan, mutta me tarvitsemme edelleen myös laaja-alaista kansansivistystä. Luulen, että Suomen menestys on juuri tässä: monet poliittiset johtajat sekä yhteiskunnalliset ja uskonnolliset liikkeet oivalsivat jo varhain kansansivistyksen merkityksen.

On tavattoman hyvä asia, että Suomelle etsitään nyt suuntaan ja generoidaan julkista ja poliittista keskustelua siitä, miten selviämme tulevaisuuden haasteista. Sivistystehtävän unohtaminen voi olla Suomelle kuitenkin kohtalokasta. Vastaväitteenä ikään kuin jo kuulen, että eihän esimerkiksi pohdinnoissa Suomi maailmantaloudessa tarvitsekaan käsitellä sivistystä, vaan pelkästään vain teknis-taloudellista ulottuvuutta. Väitän toisin.

Ensinnäkin teknis-taloudellinen menestys jo itsessään ja sinänsä edellyttää laajaa sivistystä – aivan kuten Brunilan paperissa sanotaan. Mutta se ei tule hoidetuksi pelkällä nuorisoasteen koulutuksella! Kaiken lisäksi Suomen koululaitos on eräiltä osin onnistunut tässä perin huonosti; tieto ei muutu välttämättä toiminnaksi. Peruskoulun päätösvaiheessa olevat, haastatellut suomalaisnuoret ovat 28 maan nuorten joukossa aivan huipputasolla, Puolan jälkeen toisena, yhteiskunnallisissa tiedoissa ja taidoissa, mutta kirkkaalla jumbosijalla kysyttäessä sosiaalista vastuuta korostavan kansalaistoiminnan tärkeyttä.

EU nostaa elinikäisen oppimisen tavoitteeksi ”personal fulfilment, active citizenship, social inclusion and employability”, tässä järjestyksessä. Tästä voisimme ottaa oppia nyt laajemmin koulutuspolitiikassamme. Mielestäni rikkaasta, tasapainoisesta elämästä nousee aktiivinen kansalaisuus, yhteys ja osallisuus – ja lopulta myös taloudellinen toimeleisuus.

Toiseksi – ja palaan nyt siis perusteeseihini – pelkkä taloudellinen menestys tekee yhteiskunnan ja yksilön elämän arvottomaksi ja kapeaksi. Panostamalla esimerkiksi kulttuurin perustukseen, Suomi on kyennyt nostamaan maailmanlaajuiseen maineeseen musiikillisia lahjakkuuksia. Voi kysyä, eikö se ole maininnan arvoista työtä globalisaatiosta puhuttaessa?

Kolmanneksi pelkän taloudellisen menestyksen arvottaminen johtaa herkästi siihen, että yksilöitä aletaan arvostaa ja kohdella vain heidän taloudellisen menestyksensä ja kilpailukyönsä perusteella. Se sopii erinomaisen hyvin tähän jälkimodernin individualisoitumiskehityksen pirtaan, mutta se johtaa lopulta hyvin eriarvoiseen yhteiskuntaan.

Neljänneksi viime aikoina on oivallettu se, että taloudellinenkin menestys edellyttää taustalle sosiaalista pääomaa. Sosiaalinen pääoma puolestaan on verkostoja, luottamussuhteita ja jaettuja arvoja. Sosiaalisen pääoman synnyn edellytykset eivät synny vain pohtimalla taloudellisia ja tuotannollisia innovaatioita.

Viidenneksi menestyvä talous edellyttää tervettä ja elinvoimaista poliittista demokratiaa. Se puolestaan syntyy vain aktiivisesta kansalaisuudesta.

PUHEENVUORO
Jorma Niemelä
30.11.2004

Suomessa on meneillään kehityssuuntia, joita voi pitää huolestuttavina aktiivisen kansalaisuuden ja sosiaalisen pääoman kehittymisen kannalta. Meillä pitkään jatkunut kielteinen suhtautuminen puolueisiin ja poliitikkoihin näyttää jo tukahduttaneen merkittävässä määrin kansalaisten kiinnostusta poliittiseen ryhmäosallistumiseen. Turhaan emme kannu huolta äänestysaktiivisuudesta. Niin ikään yhdistys- ja järjestöosallistumisen maakohtaiset erot osoittavat, ettei suomalainen järjestöosallistuminen ole pohjoismaisittain kovinkaan aktiivista.

Minusta koulutuksen on vastattava nyt myös näihin perushaasteisiin. On edistettävä aktiivista kansalaisuutta, on luotava edellytyksiä sosiaalisen pääoman monipuoliselle kehittymiselle, koulutuksen on edistettävä sivistystä, kulttuuria ja henkistä osaamista.

Meneillään on ajatuksellinen ja kielellinen hegemoniataistelu. Oma ammattikorkeakouluni on aloituspaikoissa suurin sosiaalialan kouluttaja. Siksi seuraan jossain määrin huolestuneena sitä, että talouselämän logiikasta käsin pyritään ratkaisemaan myös kaikki sosiaalialan peruskysymykset.

On totta, että sosiaalipalveluissa on paljon sellaista, jota voidaan ja tulee tarkastella tavaratuotannon logiikalla. Mutta sosiaalipalveluissa on paljon myös sellaista toimintaa, jossa asiakas ei ole kuluttaja, vaan osallistuja ja tekijä. Kysymys on yhteistoiminnallisesta ja vuorovaikutuksellisesta prosessista, joka tapahtuu kahden ihmisen, kansalaisen ja sosiaalipalvelujen antajan, välisessä ihmissuhteessa tai laajemmassa ryhmässä.

Kärjistän ja yksinkertaistan nyt tarkoituksella. Hyvä on, tuotteistetaan sitten voimaannuttaminen, rakkaus, huolenpito, vuorovaikutus, sosiaalityöntekijä, myötäeläminen, osallisuus, sosiaaliohjaaja, yhteys. Hyvä on, kilpailutetaan sitten nämä! Mutta eikö silloin aivan toisen alueen kieli ja logiikka ole tullut dominoimaan väärää aluetta?

Korkeammasta koulutuksesta vastaavien on otettava haasteeksi se, että sosiaalialalla toimivilla on ammatillisen osaamisen, tiedon ja taidon lisäksi persoonallista kypsyyttä, sydämen sivistystä ja korkea etiikka olla vuorovaikutuksessa tukea tarvitsevien kansalaisten ja ryhmien kanssa.

Hyvinvointivaltion palvelut tarvitsevat nyt kipeästi uudistamista ja uusia innovaatioita, mutta tavaratuotannon tai informaatioteknologian logiikasta käsin tapahtuu vain osa niiden uudistustyöstä. Mainitut alueet voivat olla toki kriittisinä ja paljastavina arviointi- ja tarkastelupintoina. Muun kehitystyön on lähdettävä mielestäni sosiaalisen osaamisen omista lähtökohdista, kielestä ja logiikasta käsin.

Se, että otin esille nyt erityisesti sosiaalialan, ei merkitse sitä, ettenkö näe korkeakoululaitoksen sivistystehtävän koskettavan kaikkia aloja – myös siis kaupan, tekniikan, hallinnon ja muita aloja.

DIAKONIA-AMMATTIKORKEAKOULU

PUHEENVUORO
Jorma Niemelä
30.11.2004

Hyvät korkeakoulupäivän osanottajat!

Meidän on ihan aidosti kannettava huolta Suomen menestymisestä maailmantaloudessa – ainakin, jos aiomme säilyttää hyvinvointivaltion – ja itsekkäämmin sanottuna nykyisen elintasomme. Viimeaikaiset mietinnöt ja selvitykset ovat erinomaisia tiekarttoja tulevaisuuteen.

Korkeakouluväen molemmilla lohkoilla, yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa, on osallistuttava kriittisesti keskusteluun erityisesti siitä, mihin me itse asiassa tiekartan avulla suunnistamme.

On pidettävä huoli siitä, että meillä on kunnossa koulutuspoliittinen näkemys ja pedagoginen osaaminen. Meillä on oltava kirkas näkemys siitä, että menestyvä Suomi tarvitsee sosiaalista koheesiota, sivistystä ja demokratiaa.

Dosentti Jorma Niemelän matkapuhelinnumero on 0400 200 760 ja sähköposti jorma.niemela@diak.fi.